

Kätterska tankar i dopningsfrågan

Av Jan Lindroth

Historien är full av dogmer som fått överges, av tvärsäkert förfäktade åsikter och beteenden som visat sig komplett orimliga. Jorden var platt innan det ifrågasattes och befanns vara fel. Häxor förekom och avrättades innan de förklarades icke existerande. Idrottens amatörregler predikades länge som den nödvändiga basen för den svenska och internationella idrottsrörelsen, när de i själva verket snarare borde ha betraktats som en abnormitet och nu är övergivna. Exemplet kunde mångfaldigas. De ger alla skrämmande inblickar i ett dogmatiskt förhållningssätt till tillvaron. Det öppna och uppriktiga samtalet med intellektuellt givande och tagande som adelsmärke ersätts av en tankens diktatur. Nuets förhärskande åsikt – och mer än en i taget finns det ofta inte plats för – får inte ifrågasättas och behöver inte intellektuellt försvaras.

Tyvärr har också dopningsfrågan hamnat i ett tanke- och debattklimat där dogmatismen ersatt det öppna och prövande tankeutbytet. Här förekommer utslag av moralisk panik och låsta positioner, vilket ger dålig jordmån för diskussion. Exempel på detta kan man finna i Sune Sylvéns krönikor i Svenska Dagbladet, där de som vågar ifrågasätta dagens hantering av dopningen med utrotning som mål nära nog idiotförklaras. Och Arne Ljungqvist antyder i Blå Boken 2000 (s. 101) att det är olyckligt om dagens dopningspolitik utmanas. Det är ingen bra ståndpunkt. Enligt min mening behövs mer debatt och nya synpunkter inte minst i dopningsfrågan. Idrottsledare uppboundna av officiella beslut och målsättningar måste ofta vara återhållsamma men vi andra har inte sådana restriktioner. Tendenser till censur och press att ansluta sig till "korrekta" åsikter måste avvisas. Inte heller är det så att någon särskild grupp eller

yrkeskår i "kompetensens" namn har ensamrätt till opinionsbildning och sunt förnuft.

För egen del saknar jag lyckan att ha en alldeles bestämd åsikt i dopningsfrågan. Det blir då till att brottas med flera, till att pröva sig fram. Man får ju dessutom skilja på vad man vill skall hända och vad som realistiskt sett kan åstadkommas i en framtid dit den ske-nande tävlingsidrotten ständigt är på väg. Visst skulle det vara tack-nämligt om dopningen över en natt en gång för alla raderades bort från jordens yta. Men det är av allt att döma omöjligt. Och inte skulle tävlingsidrotten vara problemfri bara därför. Orsaken är enkel. Dopningen är endast ett symptom men behandlas ofta som den avgörande frågan. Grundproblemet är tävlingsidrottens utveckling i stort.

I det följande skall jag inte försöka ge något konkret förslag till alternativ lösning (det skulle vara övermaga) eller i detalj kommentera dagens dopningspolitik. För en historiker ligger det närmare till hands att se dopningen långsiktigt och på ett allmännare plan, att skapa förståelse (vilket inte behöver innebära acceptans) för dopningen som fenomen och dra några konsekvenser av den praktik som nu råder. Först några allmänna perspektiv, sedan en granskning av argumenten mot dopning.

Den trista utgångspunkten

Varje diskussion om dopningsfrågan bör utgå från dagens förhållanden och vad som förevarit tidigare. Man kan här ha olika uppfattningar. Den som ser dopningsbekämpning som tävlingsidrottens kanske viktigaste fråga och har ett optimistiskt sinne-lag, kommer möjligen fram till en positiv slutsats. Kanske till och med till uppfattningen att dopningen håller på att slutgiltigt utrotas och frågan bli en icke-fråga. Vissa beslut om intensifierad dopningsbekämpning kan tyda på detta.

För egen del finner jag – med rådande värderingar och praktik – dagens tillstånd mycket otillfredsställande och tror inte på en slutlösning enligt ovan. Så länge man behåller nuvarande intrikata regelverk, har nolltolerans som målet och anser sig kunna nå dit får man räkna med permanent besvikelse. Man kan lätt konstatera att dopningsbekämpningen, som pågått under en lång följd av år, hit-

tills misslyckats. Dopningen finns kvar, antalet upptäckta fall tycks inte ringa, mörkertalet är rimligen stort och hela problematiken kastar mörka skuggor över tävlingsidrotten. Dopade tävlar mot odopade och ingen vet säkert vem som är vad.

Ser man historiskt på resultatsidan blir bilden inte roligare. Vilka resultat har uppnåtts med dopning, vilka utan? Vilka medaljörer borde retroaktivt strykas ur de många resultatlistor som varit och är tävlingsidrottens kanske käraste läsning? Östtyska, kinesiska och andra "idrottsunder" lever kvar. Osäkerheten på detta område, historiskt, nu och i framtiden är ju egentligen förödande sett från idrottens egna värderingar. Det märkliga är att man inom idrottsrörelsen och dess intressenter inklusive sportjournalistkåren tagit saken så förhållandevis lugnt, accepterat resultat och rekord osv. Denna hållning är intressant och ger enligt min mening en fingervisning om kommande utveckling.

Alltför förbisedd är kostnadsaspekten och den administrativa apparaten. Hela ruljangsen med dopningslaboratorier, flygande kontroller, tester på tävlingsarenor och allt vad därtill hör kostar mycket stora summor. Vad får man ut av det? I en debattartikel saknar exakta summor betydelse, det är de stora dragen som gäller. Då kan man tyvärr inte gärna komma till annan slutsats än att få utgifter ter sig så improduktiva, så onödiga. De hade behövts till andra delar av idrottslivet! Någon skulle ju också kunna få för sig att de pengarna kunde ha gjort större nytta på de platser i samhället där de verkligt stora drogproblemen finns, problem som får idrottsdopningen att framstå som ett lyxfenomen.

Logik och förståelse

Det är mycket lätt att förstå varför dopning förekommer. I själva verket är dopningen fullständigt logisk som en följd av tävlingsidrottens intensifiering. Allt har i en hårdnande konkurrens gått ut på att optimera resultaten genom att tillgripa varje till buds stående medel. Var och en kan här själv finna konkreta exempel på de ständiga försöken att hitta på bättre redskap, material, träningsmetoder osv. Alltmer anlitas vetenskapen. Från den enskilda idrottarens sida gäller alltmer den totala satsningen som enda möjligheten till större

framgång. Ingenting får fallera. Denna beskrivning av en gradvis upptrappad tävlingsidrott är rimligen okontroversiell.

Det måste också vara okontroversiellt att påstå att många ligger bakom denna tävlingsidrottens upptrappning. Idrottsledare visar en benhård vilja att nå stora resultat, massmedierna "kräver" goda insatser, även politiker engagerar sig liksom näringslivet. I sista hand har också ganska stora delar av allmänheten (men långtifrån alla) samma värderingar. Först som sist har de aktiva denna press att lägga till sina egna ambitioner. Det gäller att "komma på pallen", att nå uppsatt antal medaljer osv. Mentaliteten är förståelig, vem kan inte ryckas med? Samtidigt kan man bli betänksam.

Den tävlingsidrottsliga pyramiden av i dag är alltså närmast att beteckna som gigantisk. Få tänker på omfattningen, än mindre har den kartlagts efter förtjänst. Den innehåller stora uppbåd av resurser och förväntningar, i grunden på allmänt nationell nivå. Den enskilda idrottaren är bara toppen på pyramiden, den personliga symbolen nästan helt beroende av sin omgivning. Det skulle kunna hävdas

En av de senaste, mest uppmärksammade dopningsfallen: Finske skidveteranen Harri Kirvesniemi (42), som efter drygt 20 år i världseliten befanns dopad vid VM i Lahti 2001. Inalles sex åkare füllades (dopade med Hemohe) i den finländska idrottens största skandal: Jari Isometsä (2:a i jaktstart), Janne Immonen (1:a 4x10 km), Milla Jauho (2:a 4x5 km), Kirvesniemi (1:a 4x10 km), Virpi Kuitunen (1:a i jaktstart, 2:a 4x5 km) och Mika Myllylä (1:a 4x10 km). Finlands skidförbund avstängde dem i två år och därmed är de borta från bl.a. OS i Salt Lake City.

att det egentligen är tävlingsidrottsliga system som mäter sina krafter med varandra, fastän man upprätthåller fiktionen av kamp bara mellan individer och lag.

Min poäng med denna utläggning är att lansera ett mer förståendes synsätt i dopningsfrågan. Den tävlande individen är utsatt för ett svårt korstryck. På ena sidan står egna och andras högt uppskrivade krav, på den andra ett snårigt regelverk som försöker tala om vad som får tillföras kroppen och vad som är förbjudet. I okänd omfattning engagerar sig ledare och vetenskapsmän aktivt i dopningen – men tycks sällan bli fällda. Den enskilda idrottaren kan i detta perspektiv ses som offer för ett globalt system. Det är naturligtvis inte allt, det personliga ansvaret får inte elimineras. Men det är rimligt att nyansera bilden. Med ett sådant synsätt kan häxjakten få rimligare proportioner.

Tävlingsidrottens och samhällets regler

Utvecklingen har under de senaste decennierna inneburit att samhällets regler och värderingar trängt in på idrottens område mer än förr. Idrotten som ett självstört isolat i samhället, ett på flera sätt lockande tillstånd, har börjat ge vika. Med sina myriader av bestämmelser har samhället blivit alltmer närgånget, inte lämnat ett i sin tur expanderande idrottsliv i fred. Detta kan märkas på skatteområdet, där skuldtyngda idrottsföreningar obönhörligt mals ner i den fiskala kvarnen. Det märks på arbetsmarknaden, där man bara behöver nämna Bosman-domen för att framkalla de rätta associationerna. Fler exempel kunde ges.

Hur har denna allmänna tendens anknytning till dopningsfrågan? Svaret är givet: vi har här ännu ett område där idrotten stiftat egna lagar, som delvis avviker från samhällets. Inom tävlingsidrotten får man se upp med en rad substanser som är tillåtna i övrigt. Komplikationerna är uppenbarligen många, exempelvis att dispens måste begäras för nödvändig medicinering, att "normal" föda kan innehålla förbjudna inslag i sig eller i kombinationer. Över huvud taget skulle det naturliga väl vara att tävlingsidrottare får tillföra kroppen både födoämnen och annat på samma villkor som andra.

Min fundering – ty mer än en sådan är det inte – går i den riktningen att speciella dopningsregler inom idrotten strider mot ten-

densen till en allmän samhällsanpassning av tävlingsidrotten. Så gick det tidigare med amatörreglerna, där man försökte hindra idrottarna att tillföras pengar på samma villkor som andra kulturområdens utövare – alltså ett tidigt exempel på samhällsanpassning. Men det måste erkännas att problemet skulle kvarstå i fråga om idrottarnas förhållande till samhällets regler beträffande läkemedel och droger.

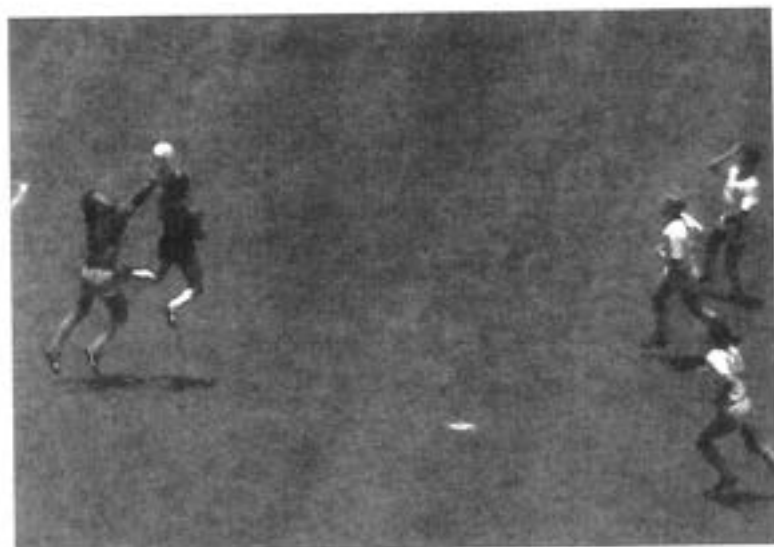
Den snedvridna idrottsdebatten

Ett annat perspektiv på dopningsfrågan gäller dess betydelse för idrottsdebatten i allmänhet. Varje samhällsområde behöver diskuteras kontinuerligt och allsidigt. Idrotten diskuteras kontinuerligt men inte allsidigt. Dels är det nästan alltid symtomdiskussion som präglar idrottsdebatten (man är inte ensam i den båten), medan bakomliggande faktorer och kringperspektiv lätt kommer bort. Dels fastnar man vid någon enstaka fråga som iltas på samma sätt under lång tid. Dopningsfrågan går väl in i denna bild.

Det är inte svårt att förklara den massmediala förtjusningen över dopningsfrågan som helhet och i synnerhet de enskilda fallen. Här har man just vad massmedierna önskar sig, en motsvarighet till övriga kriminalfall med mord och dråp som höjdpunkter. Dramatiken är uppenbar, spänningen kan trappas upp: skyldig eller icke skyldig? Hur många år blir avstängningen? Personliga öden kan följas upp. Känslorna svallar.

Dopning och fusk

Den nuvarande dopningspolitiken motiveras sällan eller aldrig i debatten. Det tas för givet att man följer rätt spår och den vägen kan nå den slutliga lösningen. Det tas också för givet att de grundläggande värderingarna är oantastliga. Man kan vidare fråga sig i vilken utsträckning det finns konsekvensbeskrivningar, dvs. redovisningar av sannolika utvecklingsalternativ dels enligt nuvarande modell, dels enligt alternativa modeller. Vad skulle hända om man slopade nuvarande specialregler eller förenklade dem? Sådant saknas i debatten.

En i sina bäst stunder lysande fotbollsspelare, men också en fuskare – i flera avseenden: Diego Maradona, som ledde Argentina till VM-titeln 1986. I kvartsfinalen mot England (2-1) gjorde han Argentinas båda mål, varav 1-0 blivit ett av fotbollshistoriens mest omdiskuterade. Maradona hoppade och tog – anser många – ena handen till hjälp för att få bollen i nät. Maradona sade sig ha fått hjälp av "Guds hand" ... I VM 1994 befanns Maradona dopad (efedrin) och blev avstängd i 15 månader.

Hur som helst, för egen del har jag ärligt försökt peja in de bärande argument som talar mot dopning och för nuvarande modell. Tre har kommit fram och kan sammanfattas i lika många nyckelord: fusk, rättvisa och hälsa.

Fuskargumentet gör onekligen intryck i och för sig. Vem vill tala sig varm för fusk? Men fuskets sker i relation till regler och då uppstår frågan om dessa regler är självklara. Så är inte fallet. De vilar på bedömningar och värderingar. Än mer kan diskuteras hur allvarligt man skall se på överträdelser, vilka straffsatser som bör tillgripas. Här är man ju inne på en svår balansgång, där inget är självklart. "Korsfäst", ropar fundamentalisterna, en tävlingsidrottslig dödsdom är det enda rätta i snart sagt varje fall med full bevisning. Men sannolikt finns också en måhända växande skara av reformister (inkl. undertecknad), som mera ser till hela det tävlingsidrottsliga systemet och tror på en mildare bedömning kombinerad med upplysning och rådgivning.

Att helt avvisa detta argument går alltså inte. Men regler och straffsatser är förhandlingsbara, värderingar kan ändras. Det finns utrymme för en avdramatisering av brott och straff. På andra områden inom tävlingsidrotten gäller samma avvägningsproblem. Den som medvetet chansar med en tjuvstart i något sprinterlopp, kastar sig oprovocerad i straffområdet eller med öppna ögon tacklar sönder en motståndare eller inleder grovt slagsmål är väl inte något dygdemönster. Man skulle mycket väl kunna hävda att sådant grovt strider mot idrottens idé och borde straffas därefter. Men så sker inte; vederbörande kan komma mycket lindrigt undan vid upptäckt och utan upptäckt kan det bli succé med större avgörande inverkan än aldrig så mycket dopning. Varför skulle just dopning vara så alldeles i särklass förkastligt?

Dopning och rättvisa

Även argumentet att dopning leder till orättvisor fordrar sina kommentarer. Först skall konstateras att förhållandena hittills varit en katastrof från rättvisesynpunkt. Vissa har dopat sig, andra inte. Vilka som hör till ena och andra lägret och i vilken utsträckning kan inte avgöras. I princip kan alla misstänkas. Så är det fortfarande. Spåren förskräcker. Det skulle kunna hävdas att större frihet ger större rättvisa. Tillspetsat: den stora rättvisan inträffar först vid total frihet eller total efterlevnad av gällande regelverk. Hittills har man haft ett skymningsland, där orättvisan frodats.

Perspektivet kan och bör breddas. Om man vill ha maximal rättvisa i förberedelsearbetet inom tävlingsidrotten uppstår många problem. Den idrottare som haft turen att växa upp i ett avancerat idrottsland har fördelar framför den i ett idrottsligt u-land. Den som är omgiven av de främsta tränarna och vetenskapsmännen är också gynnad, liksom den som har ekonomisk uppbackning som alltid tillåter optimala träningsmiljöer och tävlingsdeltaganden. Att vara först med nya materiel och tekniker ger försteg som skulle kunna uppfattas som grovt orättvisa.

Min poäng är alltså att tävlingsidrotten vimlar av "orättvisor", sett utifrån de enkilda idrottarnas synpunkt – och den synpunkten måste rimligen vara ledande. Mellan avlossat startskott och uppnått målsnöre råder normalt högradig rättvisa. Men avgörandet sker i

realiteten dessförinnan, i förberedelsefasen. Där råder olika villkor. Dopningen är bara en mycket liten del i denna fas. Att förverkliga full likhet (rättvisa) skulle leda till både fantasieggande och groteska tvångsåtgärder.

Dopning och hälsa

Hälsoargumentet är nog det starkaste. Jag måste erkänna bristande kunskaper när det gäller antalet dödsfall, fall av höggradig invaliditet och liknande djupt beklagliga följder av dopning. Men även på denna punkt finns det anledning att vidga perspektivet, dra ut konsekvenserna. För det första tycks dopningens hälsoeffekter – sett i det stora samhällsperspektivet – trots allt inte vara så oerhört destruktiva, detta sagt som ett allmänt intryck. För det andra kunde de mildras med större öppenhet och bättre medicinsk kontroll, i stället för att försiggå underjordiskt.

Men låt oss fullfölja hälsoargumentets konsekvenser för tävlingsidrotten i allmänhet. Postulatet är givet: tävlingsidrotten får inte äventyra hälsan. Det betyder att hälsofaror på andra håll inom tävlingsidrotten i konsekvensens namn borde motarbetas med största energi, farliga inslag förbjudas. Sker så? Knappast! Motorsporten skördar sina offer – även bland publiken. Skador hör till den dagliga rutinen i en rad idrotter och tar stora sjukvårdsresurser i anspråk. Av och till inträffar allvarliga olycksfall. Åtskilliga idrottskrämpor yttrar sig först vid högre ålder. En nog så skrämmande bild kunde här målas upp med mycket större detaljskärpa.

Om sådana ting talas inte mycket (däremot kan ett individuellt fotbollsben ältas till leda i massmedierna). Åter kan alltså konstateras att det saknas en konsekvent hållning. Kanske slutsatsen måste bli att tävlingsidrotten (stora delar) inte är särskilt hälsosam i fysiskt avseende (till skillnad från motionsidrotten). De främsta tävlingsidrottarna håller på att bli underhållningsartister inom nöjesindustrin. Vem efterfrågar cirkusartistens fysiska hälsa? Det är rimligt att se dopningsfrågan även i detta perspektiv.

Slutord

Hur kommer det att gå? Flera scenarier kan urskiljas. Man bör naturligtvis inte utesluta möjligheten att dopningen kan utrotas. Detta framstår enligt min mening som ett lika utmärkt som osannolikt scenario. Ty nya medel skulle med en naturkrafts styrka aktualiseras och göra utrotandet till en kontinuerlig process, dvs. omöjligt.

Att skissera konkreta alternativa scenarier är inte lätt. Men man kan konstatera att tävlingsidrotten och dopningen har florerat tillsammans i åtminstone två-tre decennier. Tanken att dopningsbruket skulle äventyra tävlingsidrottens fortbestånd saknar därför stöd i historien. Tvärtom, med större fog kan konstateras att vi har att göra med ett symbiotiskt förhållande, som man vill bryta med regler, kontroll och straff. Mycket talar för att detta inte kommer att lyckas. Då återstår att konstruktivt reglera samexistensen. Samtidigt kan dopningsfrågan övergå från dogmatism till relativism, kompromisslösningar nås och avdramatisering inträda.

Den här artikeln är inte en plädery för över en natt avskaffade dopningsregler inom tävlingsidrotten. Än mindre bottnar den i uppskattning av dopningsfenomenet. Tvärtom, de förberedande satsningarna bakom tävlingsidrotten har nått betänkliga höjder – och upptrappningen fortsätter. Däremot är det en plädery för sans och måtta i debatten, för vidare perspektiv, för förståelse och för konsekvens i såväl bedömning som praktik. Dopningen skymmer sikten för tävlingsidrottens allmänna utveckling och de många delproblem den rymmer. När dopningen stigmatiseras och anklagas för att innebära fusk, orättvisor och ohälsa kan man begära att tävlingsidrotten över hela linjen bedöms efter samma mall.